

AL-QAEDAS SVANESANG

– status og tilbageblik på 10 års krig mod (al-Qaeda-)terrorisme

Af Lars Erslev Andersen

I ti-året for 11. september-terrorismen er der især to begivenheder, der skiller sig ud som særligt markante for en vurdering af status på 10 års krig mod terrorisme: Opsporingen og drabet på al-Qaeda lederen Osama bin Laden i maj og terrorismen i Norge 22. juli. At det lykkedes for den amerikanske efterretningstjeneste at spore Osama bin Laden og for specialtropper at dræbe ham, kan ses som kulminationen på en målrettet jagt mod al-Qaeda, som USA har intensiveret navnlig under præsident Barack Obama, og som har sat al-Qaeda under et pres, der formentlig er ved at føre til, at det al-Qaeda, vi har kendt med en stærk ledelse, fragmenteres i en række mere eller mindre løst tilknyttede grupper, som f.eks. al-Shabaab, uden en stærk central ledelse i Pakistan.

Var Osama bin Ladens død således en god nyhed i bekæmpelsen af terrorisme – selvom måden og omkostningerne er store og problematiske – viste terrorismen 22. juli i Oslo, at terrorisme ikke forsvinder som trussel mod vestlige samfund i takt med al-Qaedas svanesang, men at den fremdeles kan dukke op i form af grufulde angreb mod sagesløse borgere, og at det ikke er islamisme, der har monopol på at udføre brutal vold i religionens navn. Uanset om manden bag Oslo terrorismen, Anders Behring Breivik, dømmes sindssyg, og at hans handlinger følgelig må ses som resultat af en gal mands værk, fremstiller han sig selv som en kristen korsfarer dybt forankret i højreekstremistiske miljøer. Bomben i Oslos regeringskvarter og massakren på øen Utøya var med sit direkte angreb på det norske Arbejderpartis top og ungdom entydigt en politisk voldshandling, hvis formål var at skræmme folk væk fra Arbejderpartiet og dermed bekæmpe, hvad terroristen kalder "multikulturalisme", der ifølge Breivik tillader muslimer og islam at kolonisere det kristne Europa. Ti år efter at islamister den 11. september 2001 stod bag det største terrorangreb mod Vesten, blev Norge ramt af terrorisme fra militant, kristen fundamentalisme. Det første blev begrundet i en kamp om at få USA og Vesten – der i Osama bin Ladens retorik kaldes "korsfarere" – ud af Mellemøsten med henblik på at gøre det arabiske Mellemøsten til et islamisk emirat. Det andet blev begrundet i kampen om at få muslimer og islam smidt ud af det kristne Europa: I de to terrorhandlinger spejles såvel metode, retorik og mål på en ubehagelig og tankevækkende måde.

I de knap ti år, der er gået siden angrebet mod World Trade Center i New York og Pentagon i Washington, er terrorisme i brede kredse i den vestlige diskussion blevet identisk med islamisme, og nogle har sågar argumenteret for, at det er religionen islam, der i sig selv danner grundlaget og inspirationen for politisk vold. I ti år har det været svært at diskutere og analysere terrorisme uden samtidig at diskutere muslimer og islam. Henvisninger til venstre- og højreekstremistiske ideologier samt kristen og jødisk fundamentalisme blev i årene efter 11. september ofte overhørt og bagatelliseret, eller når man pegede på kristen fundamentalisme og højreekstremisme i USA, blev det af nogle ligefrem set som ondsindet anti-amerikanisme, der af dem, der henviste til den militante fundamentalisme i USA, bliver brugt til at "gå terroristernes ærinde".

At islamisme og for en del tillige islam i ti år frem til 22. juli 2011 nærmest blev gjort eneansvarlig for terrorisme, fik den betænkelige konsekvens, at fortolkninger af muslimsk indvandring i Europa blev præget af sikkerhedspolitik, ligesom de folkelige oprør i det arabiske Mellemøsten i foråret 2011 af mange førte til advarsler om, at de ville åbne døren for islamister og dermed føre til sikkerhedstrusler vendt mod Israel, kristne i Egypten og samfund i Europa.

Det er i høj grad al-Qaeda og Osama bin Laden, der bærer ansvaret for, at sammen-

TI ÅR EFTER
11. SEPTEMBER 2001

TILBAGEBLIK, STATUS OG
AKTUELLE TENDENSER

Lars Erslev Andersen er forsker i terrorismens historie, al-Qaedas udvikling, forholdet mellem oprørskrig og terrorisme og USA's mellemøstpolitik. Han arbejder aktuelt på et projekt om Pakistan i den regionale magtbalance og på en bog om terrorismens idehistorie.

Artiklen "Al-Qaedas svanesang" er oprindeligt publiceret i DIIS-publikationen "Ti år efter 11. september 2001. Tilbageblik, status og aktuelle tendenser".

Erslev Andersen er ansat ved DIIS – Dansk Institut For Internationale Studier, en uafhængig statslig forskningsinstitution. DIIS har siden 2006 i sit forskningsprogram haft et særligt fokus på terrorisme og terrorismebekæmpelse med særbevillinger over finansloven.

smeltningen mellem islamisme og terrorisme i snæver forstand og islam og vold i bredere forstand blev den dominerende måde at fortolke terrorisme og sikkerhedspolitik på i ti-året efter 11. september 2001. Forud for 11. september 2001 havde den militante islamisme allerede længe domineret dagsordenen med brutal vold i Algeriet, Hamas organiserede selvmordsangreb mod Israel, jihad i form af terrorisme vendt mod turister i Egypten, men dels var det noget, der foregik uden for Europa og USA, dels havde man her sine egne problemer med terrorisme: PKK i Tyrkiet, IRA i Storbritannien, ETA i Spanien og kristen baseret højreekstremisme i USA både i form af bomber mod abortklinikker og Timothy McVeighs bombe mod en regeringsbygning i Oklahoma i 1995, der dræbte 168 mennesker. Det var imidlertid først med 11. september-terrorismen, at terrorisme blev parkeret i Samuel Huntingtons teori om en kamp mellem civilisationer, der i sin populistiske variant blev identisk med frasen "islam mod Vesten". Det er uafviseligt, at al-Qaeda begrundede terrorismen 11. september i en militant fortolkning af islam med de hensigter dels at ramme USA og skræmme supermagten ud af Mellemøsten, dels at inspirere islamister til at lave revolution i det arabiske Mellemøsten med henblik på at berede vejen for islamiske emirater og dels opfordre islamister i Vesten til at slutte sig til al-Qaedas opstand mod den globale orden, der for al-Qaeda var det samme som en amerikansk verdensorden. Det er også uafviseligt, at de voldsomme og blodige terroraktioner, der blev gennemført i Madrid i marts 2004 og i London 2005, samt at mange plot og forsøg på terrorisme i Europa og USA, der er blevet afværget efter 11. september 2001, er udført af islamister, der tilsluttede sig al-Qaedas budskab om, at verden er i en grundlæggende konflikt mellem islam på den ene side og "korsfarere og zionister" på den anden. Al-Qaeda og andre militante islamister har i den grad gennem deres handlinger, trusler og propaganda om nogen leveret byggestene til frygten for islam og islamisme og dermed til den alt for bastante identifikation af islamisme og terrorisme og den fortolkning, der insisterer på at se al-Qaedas vold som religiøs og ikke som politisk terrorisme. Det er lige så uafviseligt, at denne fortolkningsmodel er blevet cementeret, forstærket og udnyttet af især nationalistiske højrefløjsgupperinger – men ikke alene af dem – i deres politiske retorik og arbejde for at fremme egne politiske interesser, der i Europa først og fremmest drejede sig om at begrænse den muslimske indvandring. Al-Qaedas handlinger og den politiske fortolkning af dem førte i ti-året efter 11. september til den dominerende forståelse, at terrorisme stort set altid er islamistisk, hvilket den første reaktion på terrorismen i Oslo bærer et ubehageligt vidnesbyrd om: Kort efter at det stod klart, at en voldsom bombe var sprunget i Norge, pegede eksperter, kommentatorer og medier på, at islamister stod bag (Jeg blev i *Dagbladet Information* selv fejlagtigt citeret for dette, hvilket journalisten efterfølgende har beklaget). I lyset af den udvikling, der havde fundet sted siden 11. september, er det særdeles forståeligt, at de fleste umiddelbart tænkte på jihad, men samtidig et betænkeligt udtryk for den forblændelse af direkte sammenhæng mellem terrorisme og islam, som 11. september-terrorismen gav anledning til. Og det hører med til den historie, at jihadister på deres hjemmesider drog den samme fejlslutning og lavede propaganda ud af tragedien. Efterfølgende har jihadister og radikale islamister ikke holdt sig tilbage med at lave spin ud af terrorangrebet i Oslo, og nogle har endda ytret beklagelse og ærgrelse over, at det faktisk ikke var jihadister, der havde gennemført terrorismen i Norge. På samme måde som militante højreekstremister i USA efter 11. september-angrebene græmmede sig over, at det ikke var dem, der havde stået bag angrebene på World Trade Center og Pentagon. Faktisk førte det til, at

højreekstremister fra gruppen Aryan Nations begyndte at se islamister, Iran og Hamas som en slags allierede i kampen mod forbundsregeringen i Washington og ligefrem udviklede det paradoksale – for nu ikke at sige perverse – begreb “Aryan Jihad” (se min artikel: “Fra Christian Identity til Aryan Jihad”, *Den Jyske Historiker* nr. 115, 2007).

Den store fejlslutning i fortolkningen af al-Qaedas terrorisme, som en uheldig blanding af jihadister og stærkt højreorienterede med al for stor succes fremførte efter 11. september, var at forstå den som religiøs frem for politisk. Al-Qaedas og andre militante islamisters selvhævdende proklamationer om, at deres ugeringer var retfærdiggjort i islam, og at de handlede i religionens navn, blev af alt for mange i Vesten taget bogstaveligt eller ligefrem politisk udnyttet til at gøre muslimske indvandrersamfund i Vesten til en særlig sikkerhedspolitisk trussel mod de vestlige demokratier. Det blev i den forbindelse ofte overhørt, at langt de fleste muslimer i verden faktisk hverken støtter al-Qaedas handlinger eller terrorisme som et legitimt middel. Terrorhandlingen i Oslo blev eksplicit begrundet i kristendom med direkte reference til korsfarerne, men det får næppe mange – udover radikale islamister – til at begrunde en nær sammenhæng mellem illegitim vold og den kristne religion, ligesom man næppe vil se krav til kristne samfund i Norge om, at de “offentligt står frem og tager afstand fra terrorisme”: Vi ved jo alle, at Breivik tilhører en absolut minoritet og på ingen måde er repræsentant for kristendommen.

Al-Qaedas projekt har lige fra bevægelsens grundlæggelse i 1988 i Pakistan været politisk, men med en politisk retorik og selvforståelse, der havde sit ideologiske grundlag i en fundamentalistisk fortolkning af islam, og hvis vision var et emirat i tråd med det, Taleban etablerede i Afghanistan 1996-2001. Der er ingen tvivl om, at det kun er et meget lille mindretal blandt verdens muslimer, som ønsker at leve i et emirat à la det, Taleban byggede op i sidste halvdel af 1990’erne, ligesom der kun er få – og stadigt færre – der tilslutter sig al-Qaedas politiske fortolkning af islam. Når Osama bin Laden ikke desto mindre opnåede en betydelig popularitet og lydørhed ikke mindst i de første år efter 11. september-terrorismen, skyldes det i mindre grad opbakning til den politiske vision og tilslutning til al-Qaedas ideologi og accept af den politiske og polemiske kritik, Osama bin Laden formulerede af de arabiske regimer og Vestens Mellempolitik, samt for en del også et ønske om, at islam, herunder sharia, får en større social rolle i de muslimske landes politiske hverdag.

Baggrunden var, at der i det 20. århundrede var vokset brede folkelige bevægelser frem i Mellempøsten, navnlig i Egypten, som kritiserede de siddende regimer for at være korrupte, magtbegærlige og forræderiske over for den islamiske tradition. De var fundamentalistiske i den forstand, at de forstod et “retfærdigt samfund” som et samfund baseret på bogstavelige udlægninger af de grundlæggende islamiske skrifter, først og fremmest Koranen. Deres slagord blev med inspiration fra grundlæggeren af Det Muslimske Broderskab, Hassab al-Banna, “din wa dawla” – stat og religion – hvilket udtrykte, at statens styreform ikke blot skulle grundlægges på islam, men tilpasses en bogstavelig fortolkning af islam. Der var langt hen ad vejen tale om sociale bevægelser, der havde omtolket den europæiske oplysningstanke til at basere oplysning på islam i stedet for fornuft og på dette grundlag ville reformere de mellemøstlige samfund. I disse bevægelser opstod der, blandt andet som følge af konfrontation med statsmagterne, mere ekstremistiske grupper, som ville gennemføre samfundsmæssige forandringer med vold og terrorisme, heriblandt jihad-grupperne i Egypten samt senere Hamas i Palæstina. Selvom de fleste muslimer tog afstand fra terrorisme som middel, var budskabet om mere ret-

færdighed og islam i politikken populært i brede dele af befolkningerne. Det er det for så vidt stadigvæk selvom f.eks. Det Muslimske Broderskab i Egypten, der blev legalt efter de folkelige oprør og præsident Mubaraks fald i februar 2011, med sin nye rolle som politisk parti har forladt dogmet om "din wa daw-la". Med andre ord, når Osama bin Laden formulerede sine politiske budskaber og gik ind for islamisk baserede styreformer, havde de resonans i de muslimske befolkninger, også selvom de fleste bestemt ikke ønskede at købe hele pakken.

Dertil kom, at Osama bin Ladens taler var langt mere politiske end religiøse. Ganske vist var de altid fulde af referencer til Koranen og den islamiske historiefortælling, men langt den overvejende del af indholdet havde form af politiske analyser og kommentarer, kritik af de siddende arabiske regimer samt kritik af USA's og Europas politik, herunder ikke mindst krigene i Irak og Afghanistan. Den tale, Osama bin Laden udsendte i slutningen af april 2006 vedrørende Muhammed-tegningeaffæren, er et klart eksempel på, hvordan Osama byggede sit budskab op. Den konstaterer med nogle eksempler, at den grundliggende konflikt i verden er en krig mellem Vesten og islam, mellem "korsfarere og zionister" over for "sande muslimer" – i al-Qaeda's optik er man kun en sand muslim, dersom man følger al-Qaeda's fundamentalistiske ideologi og er villig til at støtte jihad. Det betyder strengt taget, at al-Qaeda var – og i endnu højere grad i dag – en lille og ganske marginal gruppe i forhold til den muslimske verden. Ikke desto mindre var der stor lydhørhed for den politiske kritik, Osama bin Laden formulerede: Den grundliggende konflikt i verden udspillede sig på tre niveauer, nemlig et *militært* med krigene i Irak og Afghanistan, Israels militære kontrol med palæstinenserne, Ruslands politik i Tjetjenien etc., et *økonomisk* niveau, der i Osama bin Ladens optik havde form af udbytning af muslimernes ressourcer, især olien, og et *kulturelt* niveau i form af undertrykkelse og marginalisering af muslimer samt ydmygelse, forvrængning og latterliggørelse af islam som religion, hvor paradeeksemplet blev *Jyllands-Postens* karikaturtegninger af profeten Muhammed. I talen fra 2006 fremhævede Osama bin Laden som noget nyt den kulturelle konflikt som den alvorligste og opfordrede til, at muslimer gjorde oprør mod den kulturelle bekrigelse af islam, som Vesten stod bag, med jihad, hvilket i denne sammenhæng klart skulle oversættes til terrorisme. Baggrunden for, at Osama bin Laden i 2006 lagde så stor vægt på det kulturelle niveau eksemplificeret i Muhammed-tegningerne skyldtes, at al-Qaeda havde lagt mærke til, hvordan Muhammed-tegningesagen meget effektivt kunne bruges til at mobilisere muslimer til kamp mod Vesten og Danmark. Ikke mindst siden de danske avisers genoptrykning af tegningerne i februar 2008 – efter at PET havde afsløret et mordkomplot mod tegneren Kurt Westergaard – rykkede tegningesagen helt op i toppen af al-Qaeda's mærkesager ved siden af kritikken af USA og Israel samt krigene i Mellemøsten og Sydøsten. Konsekvensen manifesterede sig allerede i juni samme år i form af det første al-Qaeda-terrorangreb mod Danmark, nemlig mod den danske ambassade i Islamabad i Pakistan.

Selvom langt størstedelen af verdens muslimer langt fra ønskede sig at leve under et Talebanregime og ej heller sympatiserede med al-Qaeda's strategi, blev der således alligevel lyttet til Osama bin Ladens budskaber, simpelthen fordi de satte ord på meget af den opsparede utilfredshed, mange oplevede med deres egne regimer, med Israels Palæstina-konflikt, med krigene og med den kulturkamp, de så sig som genstand for og ofre i både i diasporaen og i Mellemøsten. Ved siden af Iran var det islamisterne og al-Qaeda, der mest effektivt samlede utilfredsheden op og gjorde sig til talsmænd for kritikken.

Det gjaldt ikke mindst i forhold til Irak-krigen, hvor al-Qaeda meget effektivt satte sig i spidsen for kritikken og satte ord på den enorme modstand, der var i Mellemøsten mod krigen. Efter Saddam Husseins fald var det ligeledes al-Qaeda-grupper, som var hurtigst til at organisere store dele af modstandskampen mod de amerikanske ledede koalitionsstyrker. De voldsomme terrorbombere både mod FN i Irak samt i Madrid 2004 og London 2005 dokumenterede, at al-Qaeda var i stand til at mobilisere sympatisører til at gennemføre grufulde terrorhandlinger. Men allerede fra midten af årtiet mistede al-Qaeda for mange sin position som talerør for kritikken. Stadig flere tog afstand fra strategien, herunder store profiler fra al-Qaedas eget bagland, som tidligere havde været markante skikkelser enten i jihadgrupper eller som åndelige vejledere, der ikke selv var operative, men alligevel sanktionerede al-Qaedas kamp. Sådanne frafaldne så man i stigende grad markere sig i Egypten, Jordan og Saudi-Arabien samt i Irak med kritik af al-Qaeda, og Osama bin Ladens højre hånd, egypteren Ayman al-Zawahiri, fik i stigende grad travlt med at svare på kritikken. Al-Qaeda blev stadig mere marginal og fik først og fremmest sine budskaber formidlet i fora på jihad-hjemmesider – der til gengæld blev genstand for intens opmærksomhed fra efterretningstjenester, forskere og tænketanke, der fulgte al-Qaeda tæt.

Det momentum, al-Qaeda havde opnået først med 11. september og senere med udbruddet af Irak-krigen, var stort set væk fra ca. 2006. Blandt terrorismeforskere startede en større debat om vurderingen af al-Qaedas rolle og styrke. Debatten blev især eksponeret af Marc Sageman, der allerede i bogen *Understanding Terror Networks* (Philadelphia 2004) havde hævdet, at topledelsen i al-Qaeda ikke længere spillede nogen operationel rolle i udførelsen af terrorangreb mod Vesten. Ifølge Sageman var det små lokale grupper, der udgjorde truslen inspireret af al-Qaeda ledernes propaganda på internettet. I en senere bog lancerede han begrebet "leaderless jihad", der spillede på et centralt begreb hos de amerikanske højreekstremister ("leaderless resistance"), der for at undgå at blive optrevet af de amerikanske myndigheder gik ind for brugen af små grupper uden central ledelse og islamisternes jihad-strategi (*Leaderless Jihad*, Philadelphia 2008). Imod Sagemans teorier stod Bruce Hoffman, der er professor ved Georgetown Universitetet i Washington, og som i årevis havde fungeret som direktør først for terrorismeforskningscentret i St. Andrews i Skotland og senere for RAND Corp., hvor han var chef for ca. 300 terrorismeanalytikere. Han hævdede ved høringer i den amerikanske kongres samt i artikler, blandt andet i tidsskriftet fra West Points *Center for Counterterrorism*, at al-Qaeda fremdeles havde et stærkt operativt center i Pakistan, hvor de stod bag organiseringen af angreb og forsøg på angreb. Han pegede på, at terroristerne bag London-bomberne i 1995 var styret fra al-Qaeda i Pakistan, at det såkaldte Heathrow-plot, hvor hensigten var at bombe syv amerikanske og canadiske fly på deres rute over Atlanten, var organiseret i Pakistan, og i 2008 skrev han en nærmest triumferende kommentar til den voldsomme terrorhandling i Mumbai, Indien, som han så som et bevis på, at al-Qaeda-ledelsen stadig var operativt aktive. Senere kunne han med stor ret pege på det såkaldte David Headley-plot, som planlagde et stort angreb i stil med det, der havde fundet sted i Mumbai, i Danmark mod *Jyllands-Posten* som hævn for trykningen af Muhammed-tegningerne.

Faktisk havde begge forskere hver på sin måde ret. Selvom Osama bin Laden sad isoleret i sit hus Abbottabad i Pakistan, var der andre i al-Qaedas topledelse, som var særdeles aktive med at organisere terrorisme: De var involveret i Mumbai, i bomben mod den danske ambassade, i forsøgene på at ramme *Jyllands-Posten*, i den mislykkede bilbombe på Times Square i New

York etc. Men de havde stadig sværere ved at gennemføre deres planer: Således er der ikke gennemført et større al-Qaeda-organiseret angreb i Europa og USA siden Londonbomberne i juli 2005. Men på trods af Osama bin Ladens isolation, hvor han kun kunne kommunikere med sine ledere gennem kurer, var der dog stadig en intakt og operativ al-Qaeda-ledelse i Pakistan, som klart måtte vurderes som farlig. Så langt havde Hoffman ret. Sageman havde imidlertid også ret, hvilket en stigning i mere eller mindre amatøragtige forsøg på eller gennemførte terrorangreb i USA og Europa dokumenterede. Han talte om såkaldt selvradikaliserede personer og grupper i de vestlige samfund, som med inspiration fra al-Qaeda- og jihad-hjemmesider på internettet på egen hånd ville gennemføre aktioner, og faktisk kan man pege på en række eksempler, heriblandt Vollsmosesagen i Danmark og sandsynligvis også Lørs Dukajev, der i forsøget på at sende en brevbombe til *Jyllands-Posten* endte med at bombe sig selv på et toilet ved Nørreport i København.

De senere år har set to tendenser: For det første ser vi med David Headley-sagen stadig eksempler på, at en aktiv og operativ al-Qaeda ledelse, der i dag er tæt forbundne med pakistansk Taleban og Kashmir-baserede grupper som Lashkar-e-Taiba, forsøger at organisere terrorisme mod Vesten. Forsøgene er dog indtil videre blevet afværget, hvilket viser, at al-Qaedas ledere i Pakistan er blevet stærkt svækkede. Selvom andre grupper med tilknytning til al-Qaeda i Yemen, Somalia og Nordafrika fremdeles forsøger at organisere terrorisme mod vesterlændinge, er det formentlig som konsekvens af al-Qaeda-ledelsens svækkelse, at vi for det andet ser en tendens, hvor al-Qaeda i stigende grad opfordrer sympatisører i Vesten til at forsøge sig på egen hånd uden først at rejse til Pakistan, Somalia eller Yemen for at få træning. Disse opfordringer har man navnlig set fremsat i det engelsksprogede internetmagasin *Inspire*, der både vil inspirere til jihad og samtidig leverer ideer og opskrifter på, hvordan jihadister i Vesten kan gennemføre angreb. Magasinet er talerør for den amerikansk-yemenitiske al-Qaeda-leder Anwar Awlaki, der de senere år har opnået stadig større status blandt jihadister, og som står højt på USA's liste over terrorister, blandt andet på grund af hans involvering i Ford Hood-massakren, hvor en amerikansk major med muslimsk baggrund og angivelige kontakter til Awlaki i november 2009 dræbte 14 soldater på basen i Ford Hood i protest mod krigen i Afghanistan. PET betegner den sidste tendens soloterrorisme, og dens fremvækst kan netop ses som et resultat af, at al-Qaeda har set sig nødsaget til at supplere sine tidligere strategier, simpelthen fordi al-Qaeda i dag er betydelig svækket og derfor har stadig større vanskeligheder med at gennemføre aktioner i Europa og USA.

I tiåret for 11. september-terrorismen tyder meget på, at al-Qaedas æra er ved at være forbi, og at al-Qaeda som en gruppe med en stærk ledelse er i opløsning. Da flyene for ti år siden ramte World Trade Center og Pentagon, var der ikke mange uden for specialistkredse, der havde hørt om al-Qaeda og Osama bin Laden. Der havde været artikler og dokumentarprogrammer i medierne, men de fleste havde ikke taget seriøst notits af al-Qaeda, og mange betragtede Osama bin Ladens trusler, der offentligt blev kendt fra 1996, hvor han fremsatte dem i interviews med journalister fra blandt andet USA, som først og fremmest bizarre. Der var heller ikke stor konkret viden om hverken al-Qaeda eller Osama bin Laden. Efter 11. september-angrebene, hvor Osama bin Laden kom på alles læber, florerede alle håndte myter om både manden og al-Qaeda, hvis kapacitet blev blæst op til at omfatte både besiddelse af masseødelæggelsesvåben og en hel flåde, der skulle bruges til maritim terrorisme, samt tætte kontakter til Saddam Hussein. Selvom al-Qaeda faktisk havde vist

interesse i masseødelæggelsesvåben, viste meget af det, der blev skrevet og sagt, sig at være forkert og ude af proportion. Ligeledes skulle det vise sig, at mange af de beretninger, der omgav Osama bin Ladens person var forkerte. Ikke desto mindre dukkede adskillige af dem op igen i forbindelse med hans død i maj 2011. Således så vi billeder, der skulle vise Osama bin Laden på familietur i Sverige, selvom det for længe siden var blevet dokumenteret, at Osama bin Laden ikke er på dette billede, ligesom Osama bin Laden blev gjort direkte ansvarlig for terrorhandlinger, som han måske gerne ville have været involveret i, men som han aldrig havde haft noget at gøre med, som f.eks. bomben mod World Trade Center i 1993 samt bomberne i Saudi-Arabien i 1995 og 1996. I dag ved vi meget mere om Osama bin Laden og al-Qaeda, hvilket ikke mindst skyldes den imponerende research, to journalister fra bladet *The New Yorker* har gennemført: Lawrence Wright har i sin bog *Al-Qaeda – Vejen til 11. september* (København 2008) afdækket al-Qaedas tidligere historie og punkteret mange af myterne om Osama bin Laden, og kollegaen Steve Coll fremlagde i sin bog *Bin Laden Familien* (Århus 2008) en omhyggelig analyse af Osama bin Ladens økonomiske forhold. Det billede, der tegnes af Osama bin Laden, viser en person, der allerede som 15-årig i gymnasietiden blev stærkt religiøs og inspireret af Det Muslimske Broderskabs ideologi krydret med træk fra den herskende islamtolkning i Saudi-Arabien, wahhabismen. Selvom han levede asketisk – trods sin status som barn i en af verdens rigeste familier – var det den politiske side af sagen, der optog ham, herunder Palæstina-konflikten. Sin mission fik han under mujahedin-modstandskamp i Afghanistan under den sovjetiske besættelse 1979-1989, og det var i 1988, at al-Qaeda blev grundlagt i Pakistan. Det var imidlertid først, efter at Osama bin Laden havde været en tur tilbage i Saudi-Arabien og nogle år i eksil i Sudan, at al-Qaeda i 1996 ved bin Ladens tilbagekomst til Afghanistan for alvor begyndte sine aktiviteter, der i 2001 førte til 11. september angrebet. I Afghanistan etablerede Osama bin Laden kontakt med lederen af afghansk Taleban, Mullah Omar, og startede samtidig sin mediekampagne med trusler mod USA. Den første egentlige al-Qaeda-aktion var bombningen af to amerikanske ambassader i Østafrika i 1998, der for alvor gjorde Osama bin Laden kendt hos de amerikanske myndigheder og hos militante sympatisører rundt omkring i verden. Penge og rekrutter begyndte at strømme til al-Qaedas lejre i Afghanistan, hvor der blev trænet terrorister til at gennemføre aktioner overalt i verden. Det næste store angreb fandt sted i Aden havn i oktober 2000, inden det store angreb i Washington og New York gennemførtes i 2001 og til, at den daværende amerikanske præsident George W. Bush erklærede "krig mod terror".

Det var imidlertid ikke krigen mod al-Qaeda og gruppens ledere, der faktisk kom øverst på dagsordenen. Ganske vist blev krigen i Afghanistan indledt 7. oktober 2001 med det formål dels at vælte Taleban fra magten i Kabul, dels at bombe al-Qaedas træningslejre samt fange eller dræbe al-Qaeda-medlemmer. Men krigen i Afghanistan var mest et forspil til et meget større projekt, der handlede om at gennemføre regimeskift i det arabiske Mellemøsten med henblik på at transformere det til en demokratisk region. Krigen i Afghanistan blev derfor i vid udstrækning udliciteret til den såkaldte Nordalliance, der længe med iransk støtte havde bekæmpet Taleban, og til forskellige stammeførelere i området mod Pakistans grænse, mens USA selv brugte ganske få tropper, fortrinsvis specialenheder på jorden og luftstyrker. Allerede i 2002 gled Afghanistan langt ned på den globale dagsorden, der i stedet blev præget af USA's nye sikkerhedspolitik, som ville gennemføre revolutioner i Mellemø-

ten startende med Irak. Uanset hvordan man vurderer dette forløb, var resultatet, at fokus blev flyttet væk fra Afghanistan og al-Qaeda, der sammen med Taleban reorganiserede sig i Pakistan. Da USA og Nato i 2005-6 igen begyndte at fokusere på Afghanistan var situationen den, at både al-Qaeda og Taleban var i stand til at yde koalitionsstyrkerne betydelig modstand i en asymmetrisk krig samt mobilisere blandt de lokale folk. Det viste sig, at krigen i Afghanistan ikke kunne vindes, så længe Taleban og al-Qaeda mere eller mindre uhindret kunne operere fra deres områder i Pakistan, hvor de tilsyneladende også kunne rekruttere nye kadre i store mængder. Samtidig stod det klart, at Pakistan ikke ville eller ikke var i stand til at bekæmpe al-Qaeda og Taleban på sit territorium, og faktisk viste det sig hurtigt, at Pakistan ikke blot tillod Taleban og al-Qaeda at operere i landet, men at der var stærke kræfter i pakistansk militær og navnlig blandt sikkerhedsstyrkerne, som konkret arbejdede sammen med Taleban og formentlig også i en vis udstrækning med al-Qaeda og andre militser. Derfor besluttede George W. Bush i slutningen af 2007 at intensivere jagten på al-Qaeda- og Talebanledere i de pakistanske grænseområder. Det skete ved dels at intensivere specialoperationer, blandt andet med CIA, dels at indlede angreb med førerløse fly (droner) ind i områderne. Målet var simpelthen at bombe lederne væk og fratage al-Qaeda og Taleban deres operationscentre i de pakistanske stammeområder, navnlig i Waziristan. Strategien viste sig effektiv ved, at stadig flere ledere blev ramt, men medførte også store omkostninger ikke mindst for civile i områderne, der led store tab, og Pakistan opfattede droneangrebene som en krænkelse af landets suverænitæt. Under hånden accepterede Pakistan angrebene og bistod formentlig også til dem, hvilket både gjorde regeringen stadig mere upopulær samt intensivere den udbredte anti-amerikanisme i Pakistan. Da Barack Obama blev USA's præsident i januar 2009, intensivere han jagten på al-Qaeda- og Talebanledere betydeligt. Antallet af droneangreb mangedobledes, hvilket dokumenteres af Internettidsskriftet *The Long War Journal* (www.thelongwarjournal.org). Allerede under sin valgkampagne havde Obama erklæret, at han ville prioritere jagten på al-Qaeda-ledere, og han har holdt ord, idet den ene efter den anden i hans periode er dræbt – de fleste af bomber fra droner. Den største skalp, Osama bin Laden, blev dog i maj 2011 skudt af amerikanske specialstyrker, som med helikopter blev fløjet ind fra baser i Afghanistan. Resultatet er, at al-Qaeda ti år efter krigen mod terror blev indledt, omsider er under voldsomt pres: Gruppens ledere jagtes intensivt, og i dag er det særdeles farligt at være i spidsen for al-Qaeda, dens kapacitet til at organisere terrorisme er faldet betydeligt og propagandamaskinen har stadig sværere ved at få rettidige budskaber ud. Samtidig tyder meget på, at stadig færre lytter til al-Qaeda.

Al-Qaedas nedtur skyldes imidlertid ikke blot den intensiverede jagt på lederne i Pakistan. Irak-krigen, som var med til at give al-Qaeda momentum i 2003, har vist sig at være et ødelæggende nederlag for gruppen. I starten af krigen var det al-Qaeda-militser, som organiserede oprøret mod koalitionsstyrkerne. Ret hurtigt organiserede lokale irakiske sunni- og shiamuslimer grupper, som tog over i modstandskampen, og i 2005 var mange af disse militser sammen med lokale stammeledere så voldsomt trætte af al-Qaeda og deres terroriserende måde at styre lokalsamfundene på, at adskillige stammeledere tilbød amerikanerne at hjælpe med at bekæmpe al-Qaeda. Disse såkaldte "awakening sheikhs" tilbød at levere nye rekrutter til de irakiske sikkerhedsstyrker og at udpege mål for amerikanerne. Med andre ord fik amerikanerne hermed den efterretningskapacitet "on the ground", som havde været mangelvare siden krigen blev indledt. Samtidig ændrede USA sin strategi fra "at bekrige fjenden

til at beskytte befolkningen”. Det skete navnlig, efter at Bush iværksatte strategien “The Surge” og indsatte general Petraeus som ny militærchef i Irak i 2006. The Surge betød – imod de fleste anbefalinger – udsendelse af yderligere 30.000 tropper, der blev indsat i de områder, stammelederne havde udpeget som al-Qaeda-bastioner. Samtidig rykkede de amerikanske soldater ud af deres lejre og begyndte at blande sig med irakerne i byerne for at understrege, at de var i landet ikke for at besætte det, men for at beskytte befolkningen, indtil Irak selv kunne tage over. Resultatet var en betydelig nedgang i volden samt et forsmædeligt nederlag for al-Qaeda, der nu kunne se sine folk blive fordrevet fra Irak.

I slutningen af årtiet var al-Qaeda således under pres på sin hjemmebane i Pakistan, havde lidt nederlag i Irak, hvor al-Qaeda er særdeles upopulære, og havde ingen gennemførte terroraktioner i hverken Vesten eller i sine kerneområder i det arabiske Mellemøsten (Egypten, Saudi-Arabien, Israel) at bryde sig af. Deres propaganda om at få gaderne i Jerusalem og de vestlige hovedstæder til “at flyde af blod” lød mere og mere som tomme tønders buldren. Al-Qaeda er stadig i Pakistan, gruppen har organiseret sig i Yemen, den prøver at gøre sig gældende i Nordafrika og i områder syd for Sahara, og den er involveret på Afrikas Horn. Men alle steder er al-Qaeda helt afhængig af lokale grupper og militser. Det eneste globale tilbage i al-Qaeda er, at gruppen er henvist til at hægte sig på andre mere slagkraftige, men lokalt orienterede militser som pakistansk Taleban, al-Shabaab og salafister i Yemen og Nordafrika. Al-Qaeda er ikke væk, og gruppen vil også fremover forsøge at organisere terrorisme – og opfordre til soloterrorisme – ligesom den nye leder Ayman al-Zawahiri fremdeles er på fri fod. Men gruppen er trængt, dens retorik stadig mindre populær, ikke mindst efter de folkelige oprør i Mellemøsten i vinteren og foråret 2011, og gruppen er helt afhængig af bistand fra lokale og regionale militser. Med andre ord er det lykkedes at regionalisere al-Qaedas globale kamp.

Retorikken om krigen mod terror blev i slutningen af årtiet afviklet først af Gordon Browns regering i London og i januar 2009 af Barack Obamas i Washington. Den globale krig mod en abstrakt fjende blev opløst til fordel for bekæmpelse af al-Qaeda i en konkret og målrettet jagt på gruppens ledere samt bekæmpelse af andre grupper i de konkrete sammenhænge, de agerer i. Strategien har vist sig succesfuld: al-Qaeda er under pres, og i Europa har vi ikke set større angreb gennemført frem til 22. juli 2011 i Oslo. Dette brutale angreb var imidlertid ikke gennemført af al-Qaeda eller jihadister, men af en kristen højreekstremist. Faktisk har Europol dokumenteret, at det kun er en meget lille del af den terrorisme, der har ramt Europa de senere år, der er gennemført af muslimer eller jihadister. Uanset hvordan man vurderer dette faktum, viser det, at truslen fra jihad har været stærkt faldende siden de uhyggelige bomber i London i juli 2005. Efterretningstjenester og beredskabsmyndigheder vil utvivlsomt og givetvis med god ret hævde, at det skyldes, at de er blevet bedre til at opspore og afværge trusler. Udviklingen fra det storstilede 11. september-angreb til den dominerende tendens blandt jihadister, soloterrorismen, viser dog, at den globale trussel fra jihad er faldet markant i tiåret for 11. september. At al-Qaeda-terrorismen efter alle solemærker at dømme er for nedadgående fjerner dog i sig selv ikke trusler om terrorisme. Det gav de tragiske begivenheder i Oslo 22. juli et makabert vidnesbyrd om.

•